

СОЦІОЛОГИ НА ВИБОРАХ 2014: УСПІХИ ТА ПРОВАЛИ

У статті аналізуються результати соціологічних передвиборчих опитувань та екзит-полів на президентських та парламентських виборах в Україні, показуються фактори успіхів та провалів соціологічних фірм у дослідженні та прогнозуванні цих виборів.

***Ключові слова:** президентські вибори, парламентські вибори, передвиборчі опитування, екзит-пол.*

В статье анализируются результаты социологических предвыборных опросов и экзит-полов на президентских и парламентских выборах в Украине, показаны факторы успехов и провалов социологических фирм в исследовании и прогнозировании этих выборов.

***Ключевые слова:** президентские выборы, парламентские выборы, предвыборные опросы, экзит-пол.*

The paper compares the data of pre-election polls with the exit poll results from the presidential and parliamentary elections held in Ukraine in 2014. The authors have brought into the foreground the factors determining success or failure for polling firms in study and forecasting elections (using the outcomes of the two recent ones).

***Keywords:** presidential elections, parliamentary elections, pre-election polls, exit poll.*

Після Євромайдану 2013–2014 рр. та втечі президента В. Януковича у 2014 р. відбулось “перезавантаження” всіх вищих органів державної влади – дострокові вибори Президента України, до Верховної Ради України та формування нового коаліційного Уряду. Ці дострокові вибори проходили в надзвичайних умовах анексії Криму, суттєвого переформатування партійного поля, “війни” на Донбасі, що не могло не відбитись на їх результатах. Як же спрацювали соціологи в цих надзвичайних умовах щодо соціологічного забезпечення виборчих кампаній Президента України у травні 2014 р. та до Верховної Ради України у жовтні 2014 р.?

Президентські вибори 2014: чому не помилились соціологи

Результати соціологічного забезпечення дострокових виборів Президента України вже було проаналізовано відразу після виборів у статті В. Паніотто в газеті “Дзеркало тижня” [1, с. 3].

Загалом можна погодитись з В. Паніотто, що “робота соціологів на таких екстремальних виборах, як нинішнього року, видається дуже переконливою. Хочеться сподіватися, що нинішня виборча кампанія підвищить довіру до соціологів” [1, с. 3].

Дійсно, не тільки “усі екзит-поли точно спрогнозували перемогу Порошенка в першому турі й точно вказали послідовність місць кандидатів на виборах” [1, с. 3], а й передвиборчі опитування та прогнози виявились доволі точними.

І хоча в статті В. Паніотто не зовсім точно вказано передвиборчі прогнозні розрахунки Фонду “Демократичні ініціативи” та Центру Разумкова щодо результатів президентських перегонів 2015 р., однак і уточнені дані КМІС, консорціуму трьох центрів (КМІС, “Соціс” та група “Рейтинг”) і Фонду “Демократичні ініціативи” (табл. 1) виявились доволі точними. І цілком порівнюваними за похибками екстраполяційних прогнозів з кращими соціологічними прогнозами виборів Президента України у 2004 та 2010 р. [2, с. 66–71], окрім прогнозу фірми “Юкрейніан соціолоджі сервіс” [2, с. 65].

Не точними були тільки прогнози маркетингової фірми GFK (на основі телефонного опитування за невеликою вибіркою) та сумнівного центру “Соціополіс” (табл. 1). Ще точнішими виявились результати екзит-полів президентських виборів 2015 р. (табл. 2), адже середня похибка Національного екзит-полу (проводили КМІС, Центр Разумкова та Фонд “Демократичні ініціативи”), Телевізійного екзит-полу (проводила компанія TNS) та екзит-полу Савіка Шустера Студіо становила 0,5–0,9%. Вона виявилась дещо вищою, ніж на президентських виборах 2010 р., але кращою за три тури голосувань на виборах 2004 р. [2, с. 77–80].

Звичайно, з одного боку, цьому сприяла наявність безперечного лідера президентських перегонів (П. Порошенко), який переміг вже в першому турі голосування, чого не спостерігалось за всі роки незалежності (з грудня 1991 р.).

А з другого боку, вибори проводились в екстремальних умовах анексії Криму та початку бойових дій на Донбасі, де

Таблиця 1
Результати виборів Президента України 2014 р.,
результати передвиборчих опитувань соціологічних
центрів та їх похибка (%) (R₃₁)

Якщо Ви братимете участь у виборах. 31 березня 2002 р., то за яку партію (блок) голосуватимете?	Результати виборів		КМІС		КМІС, Соціс, "Рейтинг"		Фонд "Демо-кратичні ініціативи" та Центр Разумкова		GFK		Соціологіс	
			29.04–11.05.2014		3.05–13.05				6.05–8.05.2014		10.05–14.05	
	Результат	Похибка	Результат	Похибка	Результат	Похибка	Результат	Похибка	Результат	Похибка	Результат	Похибка
1. П. Порошенко	54,7	54,7	0,0		53,2–1,7		52,7	-2,0	47,8	-6,9	36,0	-18,7
2. Ю. Тимошенко	12,8	9,6	-3,2		10,1	-2,7	9,9	-2,9	10,4	-2,4	22,9	+10,1
3. О. Ляшко	8,3	5,4	-2,9		6,3	-2,0	6,4	-1,9	7,6	-0,7	7,6	-0,7
4. А. Гриценко	5,5	6,5	+1,0		6,2	+0,7	8,9	+3,4	6,6	+1,1	6,3	+0,8
5. С. Тігіпко	5,2	6,7	+1,5		8,8	+3,6	8,2	+3,0	10,6	+5,4	12,2	+7,0
6. М. Добкін	3,0	4,3	+1,3		4,9	+1,9	3,1	+0,1	4,6	+1,6	3,7	+0,7
7. В. Рабинович	2,3	0,9	-1,4		0,2	+2,1	1,9	-0,4	0,6	+1,7	3,8	-1,5
Середня похибка у розрізі 7-и кандидатів, що набрали більше 2,0%	-	-	1,61		-	2,10	-	1,96	-	4,33	-	5,64

голосування було практично зірвано (виборці Донецької та Луганської областей становили менше 1% всіх, хто брав участь у голосуванні на президентських виборах 2015 р., тоді як на попередніх виборах 2004–2010 рр. – понад 15%). Спрогнозувати це до виборів було дуже важко (виборчу активність на Донбасі), а враховуючи специфічні виборчі преференції виборців Донецької та Луганської областей, це могло дуже суттєво позначитись на результатах і передвиборчих опитувань і екзит-полів. На щастя, цього не відбулось, як не відбулось суттєвої динаміки преференції щодо кандидатів у Президенти в останній тиждень перед виборами, що і забезпечило доволі високий рівень точності передвиборчих екстраполяційних прогнозів та екзит-пол. Але методологічні та методичні проблеми моніторингових передвиборчих опитувань нікуди не

Таблиця 2

**Результати екзит-полів виборів Президента України
у травні 2014 р. та їх похибка (%)**

Кандидати у президенту	Національний екзит-пол		Телевізійний екзит-пол		Савік Шустер Студіо	
	Фонд “ДІ”, КМІС + Центр Разумкова		TNS в Україні			
	Резуль- тат	Похибка	Резуль- тат	Похибка	Резуль- тат	Похибка
1. П. Порошенко	55,9	+1,2	57,3	+2,6	55,7	+1,0
2. Ю. Тимошенко	12,9	+0,1	12,4	-0,4	12,9	+0,1
3. О. Ляшко	8,0	-0,3	8,7	+0,4	8,8	+0,5
4. А. Гриценко	6,3	+0,8	6,0	+0,5	6,0	+0,5
5. С. Тігіпко	4,7	-0,5	4,4	-0,8	4,6	-0,6
6. М. Добкін	2,1	-0,9	2,4	-0,6	2,7	-0,3
Середня похибка у розрізі 7-и кандидатів, що набрали більше 3%	–	0,6	–	0,9	–	0,5

зникли (особливо проблеми врахування в прогнозах прихованих прихильників кандидатів і партій, динаміки передвиборчих переваг в умовах стрімких змін рейтингів). А неготовність більшості соціологічних фірм розв’язувати ці проблеми і зумовила фіаско цих фірм у дослідженнях і прогнозуванні парламентських виборів у жовтні 2014 р.

Вибори до Верховної Ради 2014 р.:

передвиборчий соціологічний провал та його причини

Незважаючи на успішне соціологічне забезпечення президентської кампанії на виборах 2014 р. в екстремальних умовах весни цього року, зовсім інша ситуація спостерігалась на дострокових парламентських виборах у жовтні 2014 р.

Звичайно, що вони теж проводились у надскладних умовах війни на Донбасі, але все ж у кращих умовах щодо того, в яких округах Донбасу вибори проводитимуться, а в яких ні, ніж під час весняних виборів Президента. Головною соціологічною проблемою було те, що більшості суб’єктів виборчого процесу, які претендували на перемогу на парламентсь-

ких виборах, не існувало за три місяці до дня голосування – а саме Політичної партії “Блок Петра Порошенка”, ПП “Народний фронт” на чолі з Прем’єр-міністром А. Яценюком та Партії “Опозиційний блок” з представників колишньої Партії регіонів, та неучасть у виборах двох переможців виборів 2012 р. – Партії регіонів та Політичної партії “Український демократичний альянс за реформи” (УДАР) Віталія Кличка. Сама ж виборча кампанія була дуже короткою (за термінами дострокових, а не чергових виборів), що ускладнювало виявлення тенденцій змін електоральної поведінки. До того ж, окрім моніторингового опитування Центру “Соціальний моніторинг” та Інституту соціальних досліджень ім. О. Яременка (три опитування протягом 15 днів (з 7 по 22 жовтня 2015 р.), інших моніторингових публічних опитувань не було, а були тільки одно-дворазові опитування.

А рейтинги політичних партій під час кампанії вперше змінювався дуже стрімко, чого не спостерігалось під час попередніх виборчих кампаній до Верховної Ради [4]. Адже за один місяць виборчої кампанії рейтинг Партії “Блок Петра Порошенка” знизився на 9,1% (КМІС), 12,6% (“Соціальний моніторинг”) 8,3% (Інститут соціальної та політичної психології НАПН), Партії С.Тігіпка “Сильна Україна” на 2,4% (Інститут соціальної та політичної психології), Радикальної партії Олега Ляшка на 2,4% (Інститут соціальної та політичної психології НАПН). Водночас рейтинг Партії “Фронт змін” зріс на 6,8% (Інститут соціальної та політичної психології НАПН), 5,0% (КМІС), рейтинг об’єднання “Самопоміч” зріс на 5,9% (КМІС), 5,5% (Інститут соціальної та політичної психології), рейтинг партії “Опозиційний блок” зріс на 3,3% (Центр “Соціальний моніторинг”). Тобто основні тенденції змін рівня підтримки партій окремі соціологічні центри виявили, хоча й не повною мірою. Однак опитування КМІС “не помітили” зниження рейтингів Радикальної партії Ляшка та Партії Сергія Тігіпка “Сильна Україна”, опитування Центру “Соціальний моніторинг” не зафіксували падіння цих же партій та суттєвого зростання “Народного фронту”, але виявили неіснуюче зростання рейтингу “Батьківщини”. Опитування групи “Рейтинг” та соціологічної служби “Соціс” публікувались тільки один раз, а тому ніяких тенденцій і виявити не могли.

Таблиця 3

Передвиборчі опитування Фонду “Демократичні ініціативи” і КМІС та їх похибка на виборах до Верховної Ради України у жовтні 2014 р. (R_{31}) та їх похибка (%)

Політичні партії	Опитування 12.09. 2014– 21.09. 2014	Опитування 9.10. 2014– 18.10. 2014	Похибка
1. “Блок Петра Порошенка” (БПП)	39,5	30,4	+8,6
2. Радикальна партія Олега Ляшка	10,4	12,9	+5,5
3. “Народний фронт”	5,8	10,8	-11,3
4. “Самопоміч”	2,6	8,5	-2,5
5. ВО “Батьківщина”	7,8	7,5	+1,8
6. “Опозиційний блок”	–	5,9	-3,5
7. Партія Сергія Тігіпка “Сильна Україна”	5,2	5,6	+2,5
8. “Громадянська позиція” Анатолія Гриценка	6,9	4,8	+1,7
9. Комуністична партія України	4,5	4,1	+0,2
10. ВО “Свобода”	4,7	3,1	-1,6
Середня похибка по партіях, що здолали бар’єр	–	–	5,53
Середня похибка по 10-ти партіях, що набрали 2%	–	–	3,92

У результаті передвиборчі екстраполяційні прогнози (R_{31}) всіх соціологічних центрів виборів за партійними списками виявились повністю провальними – середня похибка прогнозу КМІС та Фонду “Демократичні ініціативи” становила 3,92% у розрізі 10 партій, що набрали понад 2%, середня похибка Центру “Соціальний моніторинг – 2,91%, а групи “Рейтинг” – взагалі 4,89%. Максимальна похибка ж прогнозів групи рейтинг становила 13,2% (Партія “Народний фронт”), КМІС – 11,3% (Партія “Народний фронт”), Центру “Соціальний моніторинг” – 8,2% (Партія “Народний фронт”), що значно гірше за прогнози виборів до Верховної Ради 2002–2007 рр. (середні похибки провідних соціологічних центрів на цих виборах становили 1,2–2,5%, а максимальні не перевищували 5,0% [3, с. 51], хоча по 7-ми партіях прогнозувати і складніше, ніж по 10-ти. Дещо гіршими були прогнози 2012 р.

Таблиця 4

**Передвиборчі опитування Центру “Соціальний моніторинг”
та Інституту соціальних досліджень ім. О. Яременка (R₃₁)
і їх похибка (%)**

<i>Політичні партії</i>	<i>Опитування 30.09– 7.10.2014</i>	<i>Опитування 4–10.10. 2014</i>	<i>Опитування 17–22. 10. 2014</i>	<i>Похибка</i>
1. “Блок Петра Порошенка” (БПП)	39,8	35,1	27,2	+5,4
2. “Народний фронт”	10,4	9,1	13,9	-8,2
3. Радикальна партія Олега Ляшка	11,2	11,3	12,5	+5,1
4. ВО “Батьківщина”	5,9	6,6	8,2	+2,5
5. “Опозиційний блок”	4,9	6,5	8,2	-1,2
6. “Самопоміч”	4,4	5,5	7,2	-3,8
7. ВО “Свобода”	5,2	?	4,0	-0,7
8. Партія Сергія Тигіпка “Сильна Україна”	5,1	5,1	4,2	+1,1
9. “Громадянська позиція” Анатолія Гриценка	5,2	–	3,6	+0,5
10. Комуністична партія України	3,7	3,8	3,3	-0,6
Середня похибка по 6-ти партіях, що здолали бар’єр	–	–	–	4,36
Середня похибка по 10-ти партіях, що набрали 2%	–	–	–	2,91

(середня похибка яких була 2,5–3,3%) [3, с. 47–50], але і на цих виборах точність прогнозів (середня і максимальна похибка) була кращою.

Єдиний соціологічний центр, який дав прийнятний передвиборчий прогноз – це Інститут соціальної та політичної психології НАПН (середня похибка якого становила 2,1%) і який виявив всі основні тенденції зміни рейтингів партій у передвиборчий період.

Чим же було зумовлено фіаско передвиборчих опитувань соціологічних центрів та інститутів на виборах до Верховної Ради України 2014 р.?

Окрім тих же факторів, які призводили до провалу окремих соціологічних фірм у 2002–2012 рр. на парламентських

Таблиця 5

Результати передвиборчих досліджень (R₃₁) Інститут соціальної і політичної психології НАН України і соціальної групи “Рейтинг” та їх похибка (%)

Політичні партії	Інститут соціології політичної психології України НАПН			Соціологічна група “Рейтинг”	
	Опитування вересня 2014	Опитування 13–19 жовтня 2014	Похибка	Опитування 1–8 жовтня 2014	Похибка
1. “Блок Петра Порошенка” (БПП)	31,5	23,2	+1,4	33,5	+11,7
2. Радикальна партія Олега Ляшка	12,7	10,3	+2,9	12,8	+5,4
3. “Народний фронт”	8,1	14,9	-7,2	8,9	-13,2
4. Партія Сергія Тігіпка “Сильна Україна”	6,3	3,9	+0,8	7,8	+4,7
5. ВО “Батьківщина”	7,9	8,1	+2,4	6,9	+1,2
6. “Самопоміч”	3,0	8,5	-2,5	5,4	-5,6
7. “Опозиційний блок”	–	8,8	-0,6	5,1	-4,3
8. “Громадянська позиція” Анатолія Гриценка	6,6	4,4	+1,3	4,6	+1,5
9. Комуністична партія України	4,2	4,9	+1,0	4,5	+0,6
10. ВО “Свобода”	4,6	5,4	+0,7	4,0	-0,7
Середня похибка по 6-ти партіях, що здолали бар’єр	–	–	2,83	–	6,90
Середня похибка по 10-ти партіях, що набрали 2%	–	–	2,08	–	4,89

виборах і про які ми вже неодноразово писали [2, с. 76; 3, с. 54–57; 4, с. 81], а саме про особливості голосування на парламентських виборах невизначених респондентів, про нещирість виборців та прихованих прихильників окремих партій, про формули вимірювання рейтингів партій та кандидатів тощо, треба враховувати і інші методичні проблеми.

Основними причинами нових похибок на парламентських виборах 2014 р. в Україні були:

Таблиця 6

Результати Exit poll, результати голосування та похибка Exit poll на виборах до Верховної Ради 26 жовтня 2014 р. (%) (R₃₁)

Політичні партії	Остаточні результати								ICTV		Савік Шустер Студіо	
	Національний Exit poll КМІС + Центр Разумкова та Фонд "Ді"		Інститут соціальних досліджень ім. О. Уревича		Міжнародна соціологічна група "Рейтинг"		TNS в Україні		Опитування	Похибка		
	Опитування	Похибка	Опитування	Похибка	Опитування	Похибка	Опитування	Похибка				
1. "Народний фронт"	22,1	21,2	-0,9	19,5	-2,6	21,8	-0,3	21,8	-0,3	20,7	-1,4	
2. "Блок Петра Порошенка" (БПП)	21,8	23,1	+1,3	23,0	+1,2	22,2	+0,4	24,3	+2,5	23,2	+1,4	
3. "Самопоміч"	11,0	13,4	+2,4	11,7	+0,7	14,2	+3,2	12,5	+1,5	13,0	+2,0	
4. "Опозиційний блок"	9,4	7,6	-1,8	9,9	+0,5	7,8	-1,6	6,6	-2,8	8,0	-1,4	
5. Радикальна партія Олега Ляшка	7,4	6,4	-1,0	6,6	-0,8	6,4	-1,0	7,1	-0,3	6,8	-0,6	
6. ВО "Батьківщина"	5,7	5,5	-0,2	5,5	0,2	5,6	-0,1	6,0	+0,3	5,5	-0,2	
7. ВО "Свобода"	4,7	6,3	+1,6	5,8	+1,1	5,8	+1,1	6,0	+1,3	5,8	+1,1	
8. Комуністична партія України	3,9	2,8	-1,1	3,3	-0,6	2,9	-1,0	2,6	-1,3	2,9	-1,0	
9. Партія Сергія Тігіпка "Сильна Україна"	3,1	2,6	-0,6	3,0	-0,1	2,7	-0,4	2,4	-0,7	2,8	-0,3	
10. "Громадянська позиція" (Анатолія Гриценка)	3,1	3,5	+0,4	3,3	+0,2	3,2	+0,1	3,0	-0,1	3,1	0	
Середня похибка по 6-ти партіях, що здолали бар'єр	-	-	1,23	-	1,0	-	1,10	-	1,28	-	1,17	
Середня похибка по 10-ти партіях, що набрали 2%	-	-	1,10	-	0,80	-	0,92	-	1,11	-	0,94	

– невміння більшості соціологічних фірм враховувати особливості конкретних виборчих кампаній в умовах кардинальних політичних змін і змін у складі суб'єктів виборчих процесів та небажання використовувати трендові моделі прогнозування результатів виборів (які дуже необхідні в динамічних виборчих кампаніях);

– невміння розраховувати нові вибірки передвиборчих опитувань та розраховувати квоти опитувань в екстремальних умовах для регіону АТО;

– небажання вдосконалювати методіку вимірювання рейтингів та враховувати додаткові коефіцієнти щодо прихованих прихильників певних партій та кандидатів.

Меншою мірою ці проблеми відобразились на парламентських виборах на точності Exit poll, хоча похибка всіх соціологічних центрів в Exit poll і зроста порівняно з парламентськими виборами 2012 р. (незначно) та в 2–3 рази зроста порівняно з 2006–2007 рр. І вперше всі Exit poll не змогли виявити непроходження до Верховної Ради партії “Свобода” та лідерство “Фронту змін” за результатами голосування. Таких проблем на парламентських виборах у точності Exit poll ніколи не було. А отже, виникає потреба у вдосконаленні і методів Exit poll в Україні, які б враховували нову екстремальну ситуацію в країні. Інакше тенденцію 2012–2014 рр. щодо зниження точності передвиборчих прогнозів соціологів та Exit poll не зупинити.

Література

1. *Паніотто В.* Соціологія на екстремальних виборах / В. Паніотто // Дзеркало тижня. – 2014. – 6 черв.

2. *Вишняк О.* Дослідження та прогнозування виборів Президента України 2010 р.: проблеми та методичні висновки / О. Вишняк // Українське суспільство 1992–2010. Соціологічний моніторинг / за ред. д. ек. н. В. Ворони, д. соц. н. М. Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2010.

3. *Вишняк О.* Соціологи на виборах 2012: старі проблеми в нових реаліях / О. Вишняк // Українське суспільство 1992–2013. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / за ред. д. ек. н. В. Ворони, д. соц. н. М. Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2013.

4. *Вишняк О.* Соціологічні підсумки виборів Верховної Ради України: результати, проблеми, методичні висновки / О. Вишняк // Українське суспільство 1992–2007. Динаміка соціальних змін. Соціологічний моніторинг / за ред. д. ек. н. В. Ворони, д. соц. н. М. Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2007.